

«МУЗИКА» ЯК ДЖЕРЕЛО УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ СКРИПКОВОЇ МІНІАТЮРИ І.Ф. КАРАБИЦЯ «МУЗИКА»)

Рябінін Олексій Валерійович,

творчий аспірант кафедри скрипки
оркестрового факультету

Національної музичної академії України імені П.І. Чайковського
ORCID ID: 0000-0003-4980-2373

Рукомойнікова Олександра Олександрівна,

творчий аспірант кафедри камерного ансамблю
оркестрового факультету

Національної музичної академії України імені П.І. Чайковського
ORCID ID: 0000-0001-9455-6680

Українська музична спільнота завжди славилася своїми талановитими синами, прославляючи нашу країну. Українське музичне суспільство ставило перед собою завдання: доносити українську народну музику до людей, зберігати українське коріння, національну історію для майбутнього, виявляти та підтримувати таланти, любити країну. Усі якості патріота, талант організатора яскраво прослідковуються у видатного українського композитора І.Ф. Карабиця. Ця людина справді любила свою країну, і ця любов блискавкою проявляється в музиці. Музичні твори композитора стоять у низці українських шедеврів сучасного українського мистецтва. Скрипкова мініатюра «Музика» для скрипки соло є віртуозним твором, який розкриває професійні можливості й виконавську майстерність. Музична мініатюра представляє камерну фундаментальність, утворюючи структурно-семантичний ряд і виконуючи цілісні жанрово-стильові функції, розкриваючи музичний образ. Музична експресія та змістова психологічна завантаженість, поступовий тематичний розвиток та активізація семантико-емоційного розгортання, використання композитором максимальної виразності почуттів допомагають розкрити внутрішній стан мініатюри. П'єса має особливості як музичного діалогу, так і театрального переконання, що сприяє прояву імпровізаційного таланту. Музичний текст твору високоемоційний, особливо яскраве звучання у високому регістрі, що дає глибоке замислення й розуміння композиторського задуму та музичної ідеї. У творі наявні виражені рівні, елементи, які поєднані принципом неофольклоризму й містять єдину тему української народності. Велике значення народності оспівується в музичних творах видатних українських композиторів, і скрипкова мініатюра І. Карабиця «Музика» не є винятком, вони формують у сучасного суспільства дух гордості нації й перемоги.

Ключові слова: українська спілка композиторів, народна ідентичність, композиційно-драматургічна ідея, композитор І.Ф. Карабиць, народність.

Riabinin Oleksii, Rukomoinikova Oleksandra. “Music” as a source of Ukrainian identity (on the example of the violin miniature by I.F. Karabits “Music”)

The Ukrainian music community has always been famous for its talented sons, glorifying our country. The Ukrainian musical society has always set itself the main goals and objectives: to bring Ukrainian folk music to people, to preserve Ukrainian roots, national history for the future, to identify and support talents, to love the country. All the qualities of a patriot, all his creativity and talent as an organizer can be clearly traced in the outstanding Ukrainian composer I.F. Karabits. This man really loved his country, and this love, like lightning, manifests itself in music. The composer's musical works are among the Ukrainian masterpieces of contemporary Ukrainian art. Violin miniature “Music” for solo violin is a virtuoso violin miniature that reveals professional capabilities and performing skills. Musical miniature represents chamber fundamentality, forming a structural and semantic series and performing integral genre and style functions, revealing the musical image. Musical expression and meaningful psychological load, gradual thematic development and activation of semantic and emotional development, the composer's use of maximum expressiveness of feelings, helps to reveal the inner state of the miniature. The play has features of both musical dialogue and the use of theatrical persuasion, which contributes to the manifestation of improvisational talent. The musical text of the work is highly emotional, especially the bright sound in the high register, which gives deep thought and understanding of the composer's idea and musical idea. The work contains pronounced levels, elements that are united by the principle of neo-folklore and carry a single theme of the Ukrainian nationality. The great significance of the nationality is sung in the musical works of outstanding Ukrainian composers, and the violin miniature by I. Karabits “Music” is no exception, which carries the spirit of pride of the nation and victory to modern society.

Key words: Ukrainian union of composers, folk identity, compositional and dramatic idea, composer I.F. Karabits, nationality.

Вступ. Яскравість і віртуозність творчості І.Ф. Карабиця мотивує до звернення й аналізу своєю неповторністю та індивідуальністю, музичні твори композитора є прикрасою будь-якого концерту й вагомим репертуарним скарбом для скрипаля-віртуоза.

Матеріали та методи. У статті використано матеріали відеовиконання скрипкової мініатюри у виконанні А.І. Баженова, на основі методів герменевтики й аналізу твору зосереджено увагу на основних компонентах музичного твору «Музика», проводячи композицій-

но-драматичний, смислово-розумовий і стильовий аналіз і поетапний розбір скрипкової мініатюри.

Результати. Ранні музичні твори І.Ф. Карабиця відрізняються емоційною експресивністю музичного колоритного мовлення й пошуку індивідуального, особистого стилю за допомогою використання додекафонії¹. Камерні твори неофольклорної тенденції (неофольклоризм²), такі як «Пісні Явдохи Зуїхи», «Три пісні на народні тексти», доповнили п'єсу «Музика» для скрипки соло (1972) національною характерністю. Прагнення до глибинного та різнобарвного окрасу інструментального жанру, розкриття української ідентичності дають змогу розкрити й уявити театралізацію реального дійства, традицій народного музикування.

Одночастинний музичний твір «Музика» для скрипки соло (1972) – яскравий оригінальний зразок віртуозної концертної п'єси з українським колоритом. Програмність, рівні й форма твору, вкраплення підголоскової поліфонії несуть мудрість і широту народності. Спираючись на фундаментальні концепції музикування, традиційні школи української музичної класичності, використовуючи сучасні музичні техніки (алеаторику³), створює нові підходи до розкриття глибинного сприйняття теми народності. Виконання малої форми – п'єси «Музика» для скрипки соло І.Ф. Карабиця – вимагає вміння демонстрації технічного володіння, поєднання «композитор-виконавець», етико-виразного розуміння можливостей інструменту й художнього стилю та задуму автора. Віртуозний твір розкриває професіоналізм та артистизм скрипача, інтелект і художній музичний смак, глибину розуміння твору та любов до рідної землі.

«За багатолітню історію становлення й розвитку музичної творчості нашої країни сформувалася плеяда музичних знавців і композиторів, які віддано присвячують себе та несуть у сучасність свої вміння та знання, заохочуючи композиторським хистом молоду хвилю нашого покоління. Українські композитори, творці чудової музики, ставши вже сучасними класиками, виспівуючи українську пісню чи мелодію національного колориту, висвітлюють у творчості все багатство української історії та особисті традиції, український характер нашого народу» [4].

Іван Федорович Карабиць (1945–2002) народився на українському Донбасі в родині трудівників-шахтарів. У тринадцять років вступив на навчання до Арте-

мівського музичного училища, після був студентом композиторського факультету Київської державної консерваторії ім. П. Чайковського у видатного Бориса Лятошинського й у студії Мирослава Скорика.

На рівні музичного потенціалу Іван Федорович мав необмежені здібності організатора. Становлення й майбутнє незалежної України з культурним корінням було поштовхом для заснування Міжнародного музичного фестивалю «Київ Музик Фест», автором ідеї, незмінним постійним директором й художнім керівником якого з 1990 року був І.Ф. Карабиця.

Міжнародний благодійний фонд і Міжнародний конкурс молодих піаністів пам'яті В. Горовиця з 1995 року був другим проектом композитора, який очолював журі й давав стартові можливості талановитим музикантам.

«Майже двадцять років викладав композицію в *alma mater*. Когорта його учнів поповнила ряди Національної спілки композиторів України. Івана Карабиця запрошували в численні художні ради, у правління Фонду культури, Національну комісію з питань культури при ЮНЕСКО. Ніколи не шкодував сил. І коли був художнім керівником ансамблю солістів «Київська камерата» став засновником циклу концертів «Час камерати», ініціатором запису десяти компакт-дисків сучасної української музики» [5].

Перераховуючи основні музичні твори І.Ф. Карабиця, звертаєш увагу на багатогранність і необмежений талант великого українського композитора: «опера-ораторія «Київські фрески», мюзикл «Ніч чудес», музична комедія «Любов, любов», вокально-симфонічні концерти для хору, солістів і симфонічного оркестру «Сад божественних пісень», ораторії та поема для басу й симфонічного оркестру, три симфонії для оркестру та концерти» [6] тощо. На музичному українському Олімпі І.Ф. Карабиць посідає почесне вагоме місце. «Вагомим складником функціональних процесів музичного твору є поєднання семантики звуку та історико-стильове відображення музичної мови окремого простору в часі, історії, митті. Твір представляє камерну фундаментальність, утворюючи структурно-семантичний ряд і виконуючи цілісний жанрово-стильові функції, розкриваючи музичний образ. Музична експресія та змістова психологічна завантаженість, поступовий тематичний розвиток та активізація семантико-емоційного розгортання, використання композитором максимальної виразності почуттів допомагають розкрити внутрішній стан мініатюри» [7].

Яскравим музичним твором у творчості композитора є п'єса «Музика» для скрипки соло, яка звертає увагу своєю неповторністю й особливістю: тактові риси та позначання розміру відсутні, кульмінаційне алеаторичне вкраплення, темпові розділи, зі своєрідним заповненням простору, технікою виконання. Можливості імпровізації та театральної дії дають необмежені простори для виконання, ставши щасливою путівкою для скрипача. Музичний твір створений у 1972 році, присвячений видатному скрипалеві Анатолію Івановичу Баженову. У 1974 році п'єса залунала й була оцінена вищою нагородою на Всесоюзному конкурсі молодих

¹ Додекафонія (від грец. δώδεκα – дванадцять і φωνή – звук) – атональна система композиції; інша назва – дванадцятитоновна техніка [1].

² Неофольклоризм (від нео... і фольклоризм) – напрям європейської професійної музики першої третини 20 ст., пов'язаної з фольклором. У музиці неофольклоризму з рідною для композитора народною культурою поєднують новітню, а не традиційну стилістику, докорінно оновлюють систему «композитор-фольклор», розробляють малодосліджені пласти народної творчості. Рідко цитують, натомість створюють музику у фольклорному дусі [2].

³ Алеаторика (лат. aleatorius – гральний, гравецький) – вид композиторської техніки 20 ст., напрям музичного авангардизму, принципом якого є навмисна випадковість виникнення тих чи інших компонентів музичного тексту під час його творення або виконання. Мистецьке завдання алеаторики – витворення характерних звукових ефектів переважно «п'ямпоподібного», «загадково-коливного» типу. Здебільшого поєднує два компоненти: повторювані звукові фігури й дуже швидкий темп їх виконання, що створює певний перцептуальний ефект: людський слух вловлює тільки загальний ефект звучання, фактично не сприймаючи деталей [3].

виконавців. Високий професіоналізм музичного твору в поєднанні з національним забарвленням, характерним українським зворотом дають можливість імпровізаційного прояву й зображеного розуміння для виконавця, тому цікавим, як нам видається, буде розгляд твору в поєднанні принципів професійного виконання та розкриття композиторського задуму внутрішньо-емоційними якостями скрипаля, особливо коли це стосується спорідненої народності.

Розглядаючи композиційно-драматургічну ідею, ми виділяємо, що п'єса «Музика» має варіативно-последовну форму, яка єднає чотири частини (перший, другий, третій і четвертий розділи) та коду. Скрипкова мініатюра є свідченням вдалого використання елементів народності й фольклору, спираючись на традиційні українські школи (тип рапсодій, рівномірний акцент подвійних нот, своєрідність тонального забарвлення та мелосу, інтонаційна окраса розділу – *Tempo Arco*), продовжуючи фундаментальні концепції Миколи Лисенка, Віктора Косенка й інших.

Перший розділ твору – *Vivo*, містить два елементи, тематика яких прослідковується впродовж усієї мініа-

тюри. Перший тематичний елемент першого розділу (*vivo*), з якого починається твір, має функцію вступу, нібито налаштовує на народження музики та виразності теми й містить у складі декілька нот (виконання *pizzicato*, високий регістр, динаміка *ff* у *sf*). Контраст посилює дрібна тривалість, яка може мати принципи імпровізації (рис. 1).

Поєднально-охоплюючим чинником є інтегрально-ритмічна частина (пусті струни), яка нагадує бій барабанщиків і тематично дає змогу перейти до тематичного (другого) елемента твору (рис. 2).

Тематичний (другий) елемент першого розділу – *mf cantabile* – налаштовує на мотивний складник, є протилежністю першому тематичному елементу своєю мелодійністю й виразністю тематизму, ліричною наспівністю із застосуванням прийомів *arco* (рис. 3).

Другий розділ твору – *Andante recitativo e rubato*, має досить емоційний характер, асоціюючи тему плачу, акцентує на декілька яскравих епізодів.

І епізод – багаторазові повторення мало-секундної інтонації на ладовій складовій – тон «g» у *pizzicato* (ліва рука) – функція остинато. Звучання скрипки *g-moll* важ-

Рис. 1. Тематичний (перший) елемент першого розділу

Рис. 2. Інтервально-ритмічна група першого розділу

Рис. 3. Тематичний (другий) елемент першого розділу (початок)

ливе для композитора, розкриваючи смислове навантаження та семантику принципів тональності, є прихованим двоголоссям у музичній поліфонії. Композиторська мовна інтонація діалогу – імітація голосового супроводу (контраст *pizzicato* – *arco*) – двоголосся, на базі першого розділу, основується на можливостях виконавця. Виразність першого епізоду другого розділу прикрашають рецитації з повторами на одному звуці та роботі смичком. Емоційність, схвильованість і напруженість подаються завдяки прискоренню, яке долається подрібненням довжин (вісімки переходять у шістнадцятки) на фоні тематичного зростання. Речитативні уявні висловлювання нагадують людський плач, передаючи низхідними малими секундними інтонаціями, переходячи на круті довжини (вісімки-четвертні-половинні). Два елементи першого епізоду різноманітні й варіюються: перший – гармонійне налаштування й відокремлення, другий – емоційне висловлювання (секундні інтонації). Перший елемент повторюється в четвертому, але, замість двох ритмічних формул, складається з однієї. Другий елемент при повторенні з малої секунда «g – as» перевертлюється на велику «g – a», досягає секунди (малої) «b – a». Мотив третього елемента звучить на цілу кварту вище, рух малої терції піднімається від «с-е), потім спадає від «е» до «d». Четвертий елемент починається з «е», обіймаючи звучання *fis* – *e* (рис. 4).

Третій розділ. I епізод – *Tranquillo*, зміна рецитації (акорди *pizzicato*). Порівняно з I епізодом (низхідна секунда (мала) «e – d» середнього регістру II епізод має звучання на октаву вище й мелодико-емоційність засновується на секундні (великій) «e – d», момент прояснення базується на дієзних акордах (рис. 5).

Рис. 4. Другий розділ. I епізод. *Andante recitando e rubato*

Рис. 5. Третій розділ. I епізод – *Tranquillo*. Моменти прояснення

II епізод третього розділу – *pi mosso animato*, наступна фаза розвитку рецитації (звучання на секту вище, підвищення градусу експресії, збільшення метричного кількісного дроблення нот, починаючи з восьмої тривалості до тридцять другої). Спостерігається емоційне напруження звучання, яке переходить до високого регістру, тим самим розкриваючи пронизливість мелодії (рис. 6).

III епізод третього розділу – *Maestoso*, є кульмінацією музичного твору, звучання насичене, виділяються артикуляційні акорди, які підсилені повтором інтервально-ритмічної групи й тематичними елементами першого розділу, використовуючи композиторські засоби (принципи діалогістичності з елементами двоголосся, ритмічний розвиток із можливістю інтерпретації). Повтор першого елемента – *pizzicato*, але побудова скорочена, повтор другого елемента переходить до високого регістру, чергуючись із низьким, що відтворює темброве становлення (рис. 7).

Четвертий розділ твору – *Tempo I*, починається з інтерпретації другого розділу, нагадуючи людський плач, підсилюючи малими секундними інтонаціями (рис. 8).

Шістнадцятитривалості на висхідній секундні працюють над мелодійністю, яка плавно перетинається з кодою. Мелодія насичується, підтримуючись *crescendo* й *accelerando* (рис. 9).

Кода – *Vivace*, починається з інтервально-ритмічної групи, яка синтезується в тематичний (перший) елемент першого розділу (*arco*). Кінцівка всього музичного твору завершується яскравим епізодом із другого розділу (єднання рецитації на звуці «е» й низхідної малої

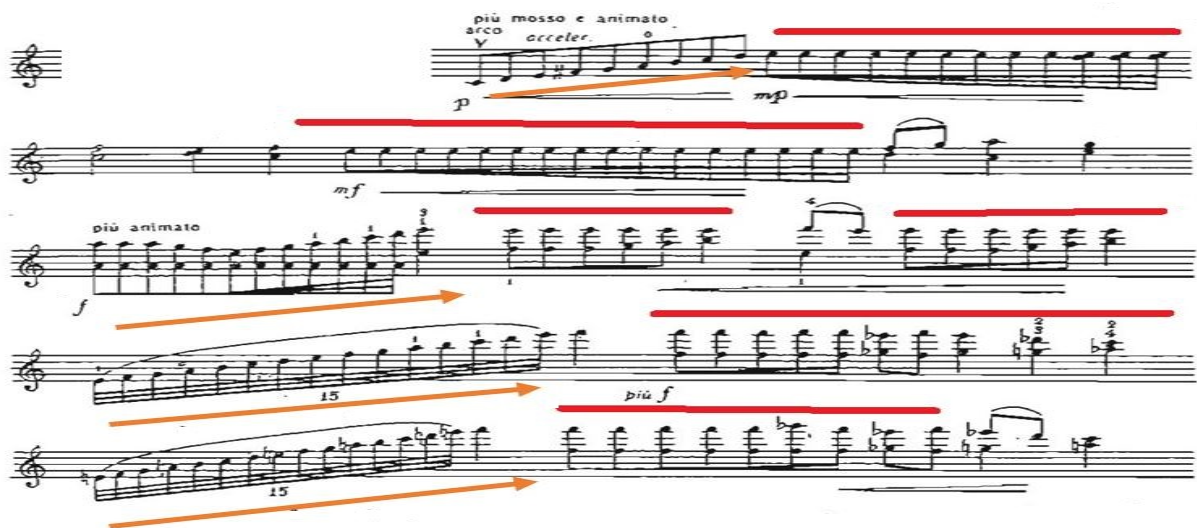

Рис. 6. Третій розділ. II епізод, pi mosso animato

Рис. 7. Третій розділ. III епізод. Maestoso

Рис. 8. Четвертий розділ. Початок. Уривок плачу

Рис. 9. Четвертий розділ. Кінцівка четвертого розділу

Рис. 11. Останній акорд

секунді «f – e») та інтервальним співзвуччям (опорні тони «a – e») (рис. 10).

Останній акорд – pizzicato – на дзвінких струнах і відкритих «g-d-a-e»), що є основою інтервально-ритмічної групи й містить інтерпретаційну тематику поєднання початку та кінцівки музичного твору «Музика» (рис. 11).

Треба відмітити техніко-професійну складність музичного твору: необхідність володіння; вільний звук і гриф, розвинена техніка правої й лівої руки (техніка октав та акордів, glissando і pizzicatoz glissando,

тремоло і штрих sautillé, підголосна поліфонія й септолі, форшлаги і квінтолі) тощо. Скрипкова мініатюра «Музика» – сольна віртуозна п'єса неофольклоризму, яка є взірцем українського музичного народного скарбу.

Висновки. Яскраві музичні твори І.Ф. Карабиця на часі. Принципи оновлення часово-просторових напрямлень сучасної музичної новації та розуміння діалогу в стилі імпровізації, посилення значення козацького духу українців набирають вагу в сучасному суспільстві, особливо коли в нашій країні триває війна.

Література:

1. Додекафонія. *Енциклопедія сучасної України* / за ред. І.М. Дзюби, А.І. Жуковського, М.Г. Железняк. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2008. URL: <https://esu.com.ua/article-20499>.
2. Неофольклоризм. *Енциклопедія сучасної України* / за ред. І.М. Дзюби, А.І. Жуковського, М.Г. Железняк. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2021. URL: <https://esu.com.ua/article-73633>.
3. Алеоторика. *Енциклопедія сучасної України* / за ред. І.М. Дзюби, А.І. Жуковського, М.Г. Железняк. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2001. URL: <https://esu.com.ua/article-43604>.
4. Рябінін О. Джерела музичної платформи у сучасному сьогоденні творчості Іщенка Ю.Я. *Теорія мистецтва та концепція збереження культурної спадщини* : праці міжн.-наук. конференції. Полтава, 2021. С. 44–46. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/mcnd/issue/view/30.04.2021-4>.
5. Сікорська І. Карабиць Іван Федорович. *Музикознавець*. 2020. URL: <http://www.kreschatic.kiev.ua/ua/2020/art/2964.html>.
6. Карабиць Іван Федорович. *Енциклопедія сучасної України* / за ред. І.М. Дзюби, А.І. Жуковського, М.Г. Железняк. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2012. URL: <https://esu.com.ua/article-9552>.
7. Рябінін О. Концепція програмного музичного співзвуччя скрипкових мініатюр в контексті народності. *Fine Art and Culture Studies*. 2022. № 5. С. 40–46. URL: <https://doi.org/10.32782/facs-2022-5-6>.

References:

1. Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy/ Dodekafoniia / [Encyclopedia of Modern Ukraine. Dodecaphony]za red.: I.M. Dziuba, A.I. Zhukovskiy, M.H. Zhelezniak ; Kyiv. Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy, 2008. – Rezhym dostupu: <https://esu.com.ua/article-20499> [in Ukrainian].

2. Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy / Neofolklorizm / [Encyclopedia of Modern Ukraine. Neofolklorism] za red.: I.M. Dziuba, A.I. Zhukovskyi, M.H. Zhelezniak ; Kyiv. Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy, 2021. – Rezhym dostupu: <https://esu.com.ua/article-73633> [in Ukrainian].
3. Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy / Aleotoryka / [Encyclopedia of Modern Ukraine. Aleotory] za red.: I.M. Dziuba, A.I. Zhukovskyi, M.H. Zhelezniak. Kyiv. : Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy, 2001. – Rezhym dostupu: <https://esu.com.ua/article-43604> [in Ukrainian].
4. Riabinin O. (2021). Istoky muzychnoi platformy u suchasnomu sohodenni tvorchosti Ishchenka Yu.Ia. [The Origins of the Music Platform in the Modern Present of Y.Y. Ishchenko's Work.] Teoriia mystetstva ta kontseptsii zberezhennia kulturnoi spadshchyny: pratsi mizhn.-nauk. konferentsii. 30.04.2021r. Poltava. Ukraina. str. 44–46. Rezhym dostupu: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/mcnd/issue/view/30.04.2021-4> [in Ukrainian].
5. Sikorska I. (2020). Karabyts Ivan Fedorovych. [Karabits Ivan Fedorovych] Muzykoznavets. 2020. Rezhym dostupu: <http://www.kreschatic.kiev.ua/ua/2020/art/2964.html> [in Ukrainian].
6. Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy / Karabyts Ivan Fedorovych / [Encyclopedia of Modern Ukraine. Karabits Ivan Fedorovych] za red.: I.M. Dziuba, A.I. Zhukovskyi, M.H. Zhelezniak ; Kyiv. Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy, 2012. – Rezhym dostupu: <https://esu.com.ua/article-9552> [in Ukrainian].
7. Riabinin O. (2022). Kontseptsiiia prohramnoho muzychnoho spivzvuchchia skrypkovykh miniatiur v konteksti narodnosti. [The concept of programmatic musical consonance of violin miniatures in the context of nationality] *Fine Art and Culture Studies*, 5, s. 40–46. Rezhym dostupu: <https://doi.org/10.32782/facs-2022-5-6> [in Ukrainian].